

OSMANLI ARAŐTIRMALARI
XX

Neőir Heyeti — Editorial Board

Halil İNALCIK — Nejat GÖYÜNÇ

Heath W. LOWRY — İsmail ERÜNSAL

Klaus KREISER — A. Atilla ŐENTÜRK

THE JOURNAL OF OTTOMAN STUDIES
XX

İstanbul - 2000

Sahibi : **ENDERUN KİTABEVİ** adına İsmail **ÖZDOĞAN**

Tel : + 90 212 528 63 18 Fax :++ 90 212 528 63 17

Yazı İşleri Sorumlusu : **Nejat GÖYÜNÇ**

Tel : + 90 216 333 91 16

Basıldığı Yer : **KİTAP MATBAACILIK San. ve Tic. Ltd. Şti.**

Tel : + 90 212 567 48 84

Cilt : **FATİH MÜCELLİT Matbaacılık ve Ambalaj San. ve Tic. Ltd. Şti.**

Tel : + 90 501 28 23 - 612 86 71

Yazışma Adresi: **ENDERUN KİTABEVİ**, Büyük Reşitpaşa Cad.

Yümni İş Merkezi 22/46 Beyazıt - İstanbul

çalışmaları yöneten Avusturyalı meslekdaşlarımız ile etkin bir meslekî ilişki içinde bulunulması lâzım geldiğine dair olan samimî kanaatimiz ve temennimizi dile getirmek istemekteyiz. Prof. Köhbach'ın, Türk arşivlerindeki liberal olmayan tutum ve yabancı araştırmacıların karşılaştıkları çalışma zorluklarını dile getirdiği tesbitlerinin ise (s. 423), evvelki dönemlere ait olduğu ve son yıllarda özellikle *Başbakanlık Osmanlı Arşivi*'nde, araştırma yapmak isteyen yabancı meslekdaşlarımızı memnun bırakacak derecelerde her cihetten rahat bir çalışma ortamı ve kolaylığı sağlanmış bulunduğunu sevinerek ihbar ederiz. Bununla beraber, yerli araştırmacılar için de özendirici olmayan çalışma şartlarının hâlâ devam etmekte olduğu *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi* hakkında aynı şeyleri söylemek maalesef mümkün değildir.

Kemal BEYDİLLİ

Claudia RÖMER, *Osmanische Festungsbesetzungen in Ungarn zur Zeit Murads III. Dargestellt anhand von Petitionen zur Stellenvergabe*, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Schriften der Balkan-Kommission, Philologische Abteilung 35, Wien 1995, 235+70 sahife.

Türkçe karşılığı "III. Murat zamanında Macaristan'daki Osmanlı Kalelerinin görevlileri olan çalışma yazarının Kasım 1991'de Viyana Üniversitesi'nin Geisteswissenschaftlichen Fakultät'ine teslim ettiği Doçentlik-tezidir. Geisteswissenschaftlichen Fakultät Kültür, Tarih, Toplumbilim, Dil ve Felsefe bölümlerini kapsadığından bizde Edebiyat veya Dil ve Tarih-Coğrafya Fakülteleri karşılığı olmaktadır.

Claudia RÖMER Viyana'daki Millî Kütüphane'de bulunan yazmalar arasındaki Mxt. 607 615, 626 ve 642 numaralı defterlerden derlediği 120 osmanlı belgesini araştırmasının ana malzemesi yapmıştır. Bu belgelerden 115'i arz, 4'ü tezkere, 1'i de mektuptur. Bunlardan 54, 69, 110, 118 ve 119 numaralı belgelerin daha önce Georg JACOB tarafından yayımlandığına işaret olunmaktadır: *Hilfsbuch für Vorlesung über das Osmanisch-Türkische*, Berlin 1915 ve 1916, "Urkunden aus Ungarns Türkenzeit", *Der Islam*, VII (1917), s. 171-177. RÖMER, bu belgelerin okunuşlarındaki bazı yanlışlıkları da düzeltmektedir (s.185, 195, 228, 234 ve 235).

Arz'lar 1578-1581, tezkereler ise 1590-91 tarihlerine aittir.

Kitabının Giriş (Einleitung) kısmında Klaus SCHWARZ'ın *Osmanische Sultansurkunden aus der Zeit Murads III.* adlı Doçentlik çalışmasında da III. Murad zamanına ait 200 belge yayımlandığı, bunlardan bazılarının Bosna'daki kalelerde bulunan muhafızlarla ilgili olduğu ifade olunmaktadır.

Yazarımız eserini üç kısma ayırmaktadır. 1. Kısımda (11-76) Macaristan'daki kaleler ve bunların bağlı oldukları sancaklara, birliklerin cinsine, bunların mevâcibleri, hizmet süreleri,

menşeleri, isim ve lakabları, arzların verilışı ile tayin sırasındaki muameleler, mevâciblerin ödenmesi üzerinde durulmaktadır. Budin Beylerbeyiliği'ne bağlı sancaklar ile buralardaki kale ve palankalar da şöyle sıralanmaktadır:

Budün sancağı'nda Budün, Cisir-i Budun, Peşte, Kızılıhisar, Hamza Bey Sarayı, Fedvar (Födvar), Vâl, Filek sancağı'nda Filek (Fülele), Diregel, Dîvîn, Keköy, Hatvan sancağı'nda Hatvan, İstolni Belgrad sancağı'nda yine aynı isimli kale, Kopan sancağı'nda Kopan, Bolondvâr, Donbo Lâk, Seçen sancağı'nda Seçen, Segedin sancağı'nda Kalaca (Kalocsa), Seksar sancağı'nda Seksar, Batasek (Bataszek), Semendire sancağı'nda Belgrad, Havale, Akkilise (Hasan Paşa Palankası), Resava, Sigetvar sancağı'nda Barça, Berezençe, Bobofça, Segeş, Kapoşvar, Simontorna sancağı'nda Hidveg, Endreg, Solnok sancağı'nda Senmikloş, Canfeda, Usturgun (Estergom) sancağı'nda Usturgün (Estergom-Gran), Varoş-ı Kebîr, Baruthâne, Ciğer- delen (Parkany). S. 12'de bu kalelerin yerlerini gösteren bir kroki de vardır.

Kalelerdeki görevliler mustahfızlar, müteferrikalar, topçular, azebler, fârisler, martoloslar ve timarlılar olmaktadır. Hisar eri, merdân-ı kale de denilen mustahfızların büyük kalelerde başında bir Ağa, küçüklerinde, hatta Estergom ve Peşte kalelerinde yalnız dizdar bulunmaktadır. Mustahfızları en fazla olan kaleler Budün (397-462 arasında), Peşte (304-351 arasında) ve İstolni Belgrad (346) idi. Müteferrika sınıfında olanlar kalkancı, neccâr ve kundakçı gibi sanatkârlardı.

Topçular Budün (89-102 arasında) ve Usturgün (29)'da idi ve onar kişilik bölükler halinde düzenlenmişlerdi. Ağaları ve Bölükbaşları vardı. Azebler Budün (487-532 arasında), Ciğerdelen (116-118), Hamza Bey Sarayı'(9), İstolni Belgrad (214-280), Peşte (284-306), Kızılıhisar(44-71), Segeş (100), Usturgun (406-473)'da bulunmaktaydılar, Ağa Kethuda, Reis ve Odabaşı yönetiminde idiler. Atlu ulûfeci veya ulûfeciyân-ı süvarî de denilen Fârisler 23 kalede bulunmakta olup en kalabalık kale görevlilerini oluşturmakta idiler. Ağaları ve Odabaşları vardı. Miktarları da şöyle idi: Batasek'te 38, Berezençe'de 100-159, Bobofça'da 151-196, Bolondvar'da 40, Budün'da 196, Donbo'da 30, Endreg'de 37, Fülele'te 117-118, Cānfedā'da 191-222, Hatvanda 40-217, Hidveg'de 48, İstolni Belgrad'da 509, Keköy'de 70, Lak'ta 49, Kapoşvar'da 185, Kopan'da 56, Seçen'de 133, Seçedte 149, Senmikloş'ta 96-100, Solnok'ta 116-118, Usturgün'da 235-245, Val'da 38 kişi. Hemen hemen 10 kişi bir oda teşkil ediyordu. Martolosların bazıları süvarî, bazıları da piyade olabilmektedir. Macaristan'daki kalelerde görevlendirilen Martolosların slav kökenli ortodoks hristiyanlar .bazan da yeni müslüman oldukları belirtilmektedir. Bunlar da 11 kalede bulunmaktadırlar: Bolondvar (miktar ve tarih yok), Diregel (66), Divin (23-57), Donbo (23), Fedvar (22-24), Ciğerdelen (31-44), İstolni Belgrad (140), Lak (29-30), Peşte (208-255), Seçen (8), Senmikloş (39-100). Yukarıdaki görevliler mevâcib alırken, dört kişi de erbâb-ı timara olarak görünmektedir, bunların hisseleri 1400-1500 akçe arasındadır. Buna rağmen Claudia RÖMER' in hem mevâcib defterinde kayd olunup, hem de timarlı olarak gösterilenler ve zeamet sahibi Peşte'deki bir Azeb Ağası ile İstolni Belgrad kalesindeki bir Fâris Ağası gözünden kaçmamıştır (s.32).

Eserin II. kısmı (s.77-102) Belge-bilgisi (Diplomatik)'ne ayrılmıştır. Arz'lar 22 x 15, 22,5 x 16,5, 30 x 20, 32,5 x 22 cm. büyüklüğündedir. Davet kısmı hüve'den ibarettir, belgelerin tıpkı basımlarında görülmemesi, bunların kesimi sırasında kazaya uğranmasındandır. 44, 58, 74 numaralı belgelerin kopyalarında hüve okunuyor. Hitâb kısmında C. RÖMER elindeki örnekleri çok ayrıntılı bir şekilde sıralamaktadır. O, bu hususta üç temel şekil oluşturmuştur: 1. sultanum hazretlerinin hâkipây-i şeriflerine arz-ı bende-i bî-vücûd budur ki, 2. yüz yere koyub sultânüm hazretlerinin hâkipây-i şeriflerine arz-ı bende-i bî-vücûd, budur ki, 3. sultânüm hazretlerinin hâkipây-i şeriflerine yüz sürmekden sonra arz-i bende-i bî-vücûd budur ki (s.78).

Bu temel şekiller bazan se'âdetlü, mürüvvetlü, izzetlü, devletlü veya bunlardan ikisinin peşpeşe getirilmesi ile üretilen sıfatların sultânüm hitabının önüne getirilmesi ile se'âdetlü sultânüm vs. şekiller almaktadır. Bir diğer hitap tarzı da yüz yerde yüz yere koyup devletlü se'âdetlü sultânüm hazretlerinin hâkipây-i şeriflerine arz-i bende-i bî-mikdar ve zerre-i hâkisâr budur ki olmaktadır. RÖMER belgelerindeki diğer önemli ifadeleri de çok mufassal bir şekilde, bütün ayrıntıları ile sergilemektedir

Tezkere'lerde de dua hüve olmakla beraber, RÖMER, Georg JACOB'un 119 numaralı tezkerede hüve yerine *bismillah* gördüğünü yazmasına işaret etmekte, fakat bunu yadırgamaktadır (s.99).

Eserin III. kısmında mühürler ve bunlara örneklerden bahs olunmaktadır. Mühürlerin üzerinde yer alan ifadelere de yer verilmesi bu güzel, dikkatli çalışmayı daha da ilginç hale getirmektedir (s.103-116).

Tanıtilan eserin çok zengin bir bibliyografyası vardır (s.119-125). Daha sonra şahıs ve yer isimleri dizinleri, deyimler listesi ve nihayet Ekler kısmında belgelerin Latin harfli çevri metinleri, yine onların tıpkı basım suretleri yer almaktadır.

Claudia RÖMER, Belge-bilim (Diplomatik) alanında daha önce FEKETE, UZUNÇARŞILI, GÖKBİLGİN, İNALCIK, MATUZ gibi pek çok tarihçinin eserlerinden faydalanmıştır. Mübahat KÜTÜKOĞLU'nun *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)* adlı eseri (İstanbul 1994, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı yayını) ile Claudia RÖMER'in tanıtilan eseri birbirine yakın tarihlerde yayımlandıklarından, her iki yazar da yekdiğerinden faydalanamamışlardır. Bu muhtemelen kendileri kadar, diğer meslekdaşları için de talihsizlik olmuştur .

C. RÖMER'i bu nefis yayınından dolayı kutlarken, Türkiye'de pek tanınmayan bu eserini istifademize sunmak hususunda gösterdiği gayretten dolayı da teşekkür etmek, bir meslek borcudur .

Nejat GÖYÜNÇ